

**СУТНІСТЬ ТА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СПІЛКУВАННЯ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ**

**THE ESSENCE AND STRUCTURE OF PROFESSIONALLY
PEDAGOGICAL INTERCOURSE OF PRIMARY SCHOOL TEACHER**

Резюме. У статті висвітлено сутність та структуру професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи та виявлено залежність понять «педагогічне спілкування» і «професійно-педагогічне спілкування» вчителя початкової школи.

Ключові слова: спілкування, педагогічне спілкування, професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи.

Резюме. В статье отражена сущность и структура профессионально-педагогического общения учителя начальной школы и раскрыта зависимость понятий «педагогическое общение» и «профессионально-педагогическое общение» учителя начальной школы.

Ключевые слова: общение, педагогическое общение, профессионально-педагогическое общение учителя начальной школы.

T. Gritchenko

Summary. The article reflects the essence and structure of professionally pedagogical intercourse of primary school teacher and finds out the dependence of concepts “pedagogical intercourse” and “professionally pedagogical intercourse” of primary school teacher.

Keywords: intercourse, pedagogical intercourse, professionally pedagogical intercourse of primary school teacher.

Постановка проблеми. Спілкування належить до міжпредметних категорій. Воно органічне і широко представлене у філософії, соціології,

загальній та соціальній психології, педагогіці й інших науках, кожна з яких вивчає його у зв'язку із завданнями і специфікою своєї галузі знань.

Найбільш поширеним і розробленим є підхід до спілкування як одного з видів діяльності. Деякі дослідники при цьому підкреслюють специфічність діяльності спілкування як форми забезпечення інших видів діяльності, розглядають його як особливу діяльність.

Спілкування – це не просто ряд послідовних окремих дій (діяльностей) суб'єктів, що спілкуються. Будь-який акт безпосереднього спілкування – це дія людини на людину, а саме – їх взаємодія.

Спілкування характеризується як соціальний процес, здійснюваний усередині певної соціальної спільності (у групі, у класі, у суспільстві). Соціальність спілкування пояснюється не тільки тим, що воно обслуговує колективну діяльність, але перш за все тим, що воно виражає або реалізує суспільні відносини.

Представлені вище істотні характеристики спілкування мають місце і в педагогічній діяльності, але специфіка педагогічного спілкування визначається призначенням цієї діяльності, спрямованої на реалізацію цілей розвитку особистості.

Останнім часом у науковій літературі зустрічаємо багато визначень: «педагогічне спілкування», «професійно-педагогічне спілкування», «професійно-педагогічна комунікація», «суб'єкт-суб'єктна взаємодія» тощо.

Метою нашої статті є виявлення сутнісної залежності понять «педагогічне спілкування» і «професійно-педагогічне спілкування» та визначення структури професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел дозволив з'ясувати, що різні аспекти педагогічного спілкування розглядалися багатьма вченими (М. Вашуленко, Ф. Гоноболін, В. Грехнев, В. Гриньова, І. Зязюн, В. Кан-Калик, О. Киричук, О. Леонт'єв, А. Мудрик, Г. Сагач, І. Синиця,

В. Сухомлинський та ін.). Їхні дослідження здійснювалися за різними напрямами:

- сутність, структура, функції, стилі педагогічного спілкування;
- роль спілкування у вихованні школярів;
- виховання в учнів комунікативної культури з метою їхньої підготовки до міжособистісного спілкування у майбутньому;
- організація навчального співробітництва між суб'єктами «учитель-учень», «учень-учень»;
- лінгвістичні аспекти педагогічного спілкування;
- етика педагогічного спілкування;
- вплив стилю педагогічного спілкування на формування особистості дитини тощо.

Згідно із тлумаченням В. Кан-Калика, педагогічне спілкування є «... процесом розвитку та зміни форм спілкування, які утворюють динамічну комунікативну систему» [3, с. 21].

У процесі педагогічного спілкування здійснюється передача та закріплення знань у свідомості й пам'яті учнів, контроль за успішністю, дія на особистість учня з метою формування у нього моральних якостей і цінностей.

Цілком очевидно, що у процесі своєї професійної діяльності вчитель початкової школи не тільки навчає та виховує молодших школярів (здійснює педагогічне спілкування), а й спілкується з їхніми батьками, своїми колегами у межах школи та під час методичних заходів за межами місця постійної роботи, з адміністрацією школи та органами управління, з пересічними громадянами, які з причини тих чи тих обставин стали учасниками певних педагогічних ситуацій. У такому разі вчитель початкової школи, на нашу думку, здійснює процес професійно-педагогічного спілкування.

Підтвердження цього читаємо у А. Лобанова, який аналізує професійно-педагогічне спілкування як взаємодію вчителя зі своїми колегами, учнями, їхніми батьками та іншими учасниками педагогічного

процесу, що здійснюється у сфері його професійної діяльності. Таке спілкування виходить за межі лише спілкування вчителя з учнем і передбачає взаємодію педагога з іншими суб'єктами педагогічного процесу [4, с. 85].

Отже, на межі уточнення поняття «педагогічне спілкування» виник термін «професійно-педагогічне спілкування», дефініція якого вперше була введена В. Кан-Каликом, що дозволило розглядати педагогічне спілкування як один із видів фахової взаємодії, професійно-етичний феномен [2].

Нині професійно-педагогічне спілкування, розглядають основною формою педагогічного процесу, що є системою безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога та реалізується за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів комп'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання продуктивністю якого обумовлюється цілями й цінностями педагогічного спілкування [1].

У численних дослідженнях науковців (Ш. Амонашвілі, М. Вашуленко, Н. Бібік, О. Комар, І. Осадченко, О. Савченко, В. Сухомлинський, Л. Хасанова та ін.) акцентується увага саме на спілкуванні з молодшими школярами. У такому випадку йдеться власне про педагогічне спілкування: комунікативну взаємодію чітко визначених суб'єктів педагогічного процесу (вчителя початкової школи та молодших школярів). Вважаємо, що термін «професійний» щодо спілкування уже передбачає комунікативну взаємодію з усіма учасниками професійної діяльності учителя початкової школи, а тому, не потребує уточнення цих суб'єктів.

Схематично зазначене можна представити так (рис. 1):

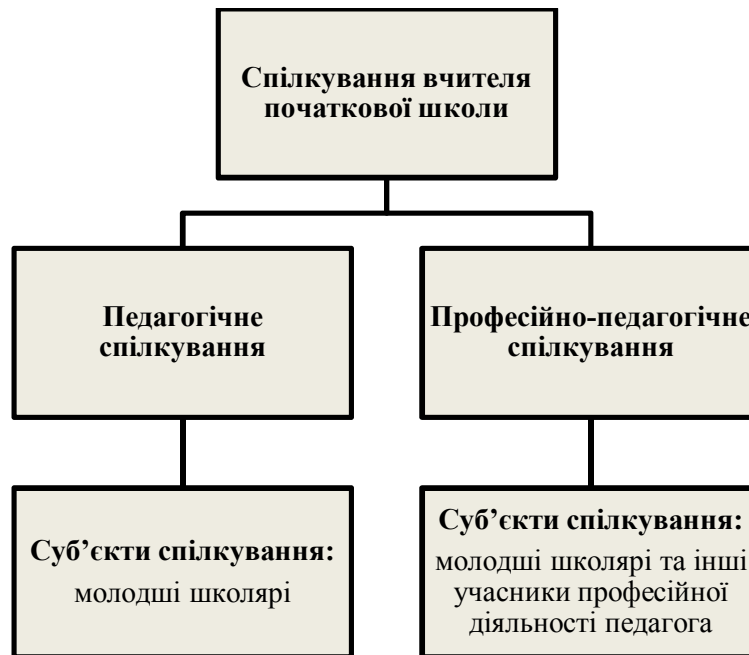

Рис. 1. Сутнісна залежність понять «педагогічне спілкування» та «професійно-педагогічне спілкування»

Проте, стосовно вчителя початкової школи також будемо акцентувати увагу на особливостях спілкування із молодшими школярами як суб'єктами цього процесу, зважаючи на їхню вікову специфіку.

Ми розглядаємо професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи як комунікативну діяльність педагога, спрямовану на формування, розвиток, виховання та навчання особистості молодшого школяра та ефективну взаємодію з іншими суб'єктами професійної діяльності педагога.

Таким чином, поняття «професійно-педагогічне спілкування» ширше за поняття «педагогічне спілкування», яке передбачає спілкування власне з молодшими школярами у процесі їхнього навчання та виховання, бо передбачає взаємодію з усіма ймовірними у професії педагога суб'єктами спілкування (адміністрацією школи, колегами, батьками учнів та ін.).

Для розуміння сутності професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи необхідно з'ясувати його особливості та структуру.

Існує точка зору (Н. Волкова, І. Зязюн, А. Кузьмінський, Л. Онищук, П. Щербань та ін.) щодо структури професійно-педагогічного спілкування, яку ми називаємо поетапним підходом. Такий підхід декларує структуру професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи у чотири етапи:

- 1) моделювання майбутнього спілкування з молодшими школярами та іншими суб'єктами професійної діяльності вчителя початкової школи;
- 2) організацію безпосереднього спілкування з молодшими школярами та іншими суб'єктами професійної діяльності вчителя початкової школи;
- 3) керівництво спілкуванням з боку вчителя у професійній діяльності;
- 4) аналіз учителем початкової школи процесу спілкування з молодшими школярами та іншими суб'єктами власної професійної діяльності.

Структуру професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи можна представити таким чином (рис. 2).

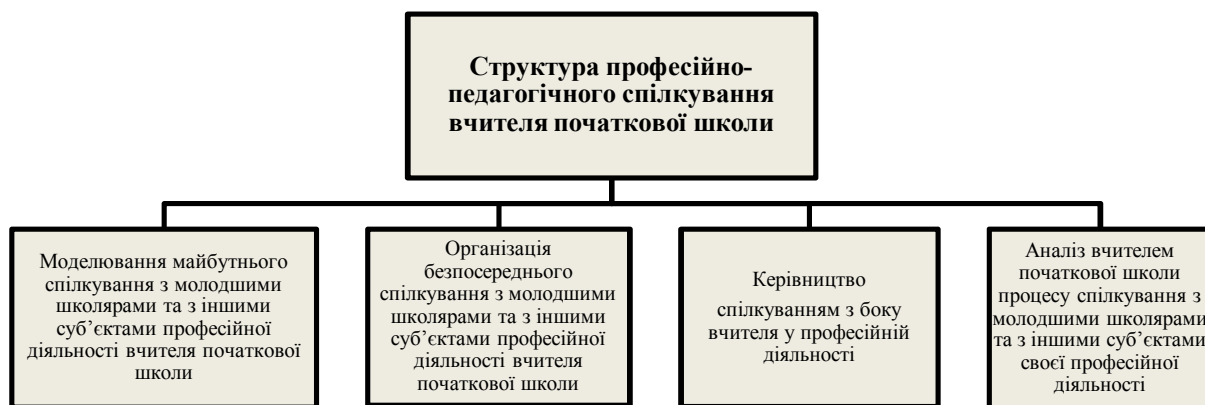

Рис. 2. Структура професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи (поетапний підхід)

Аналіз наукових джерел ранішевказаних дослідників показав, що, стосовно спілкування у цілому та професійно-педагогічного спілкування зокрема, вони мають одностайну позицію щодо функціонування трьох аспектів педагогічного спілкування: перцептивного, комунікативного та інтерактивного.

Водночас, вказані вище аспекти називають і функціями спілкування, і його компонентами. Зазначені висновки дослідників можна представити схематично, підтримуючи у контексті розуміння сутності структури професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи названий нами компонентний підхід (рис. 3).

Отже, компонентами професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи розглядаємо:

–перцептивний компонент (сприйняття на засадах взаєморозуміння суб'єкта суб'єктом у процесі спілкування на рівні «вчитель початкової школи ↔ молодший школяр та інші суб'єкти професійної діяльності вчителя початкової школи»);

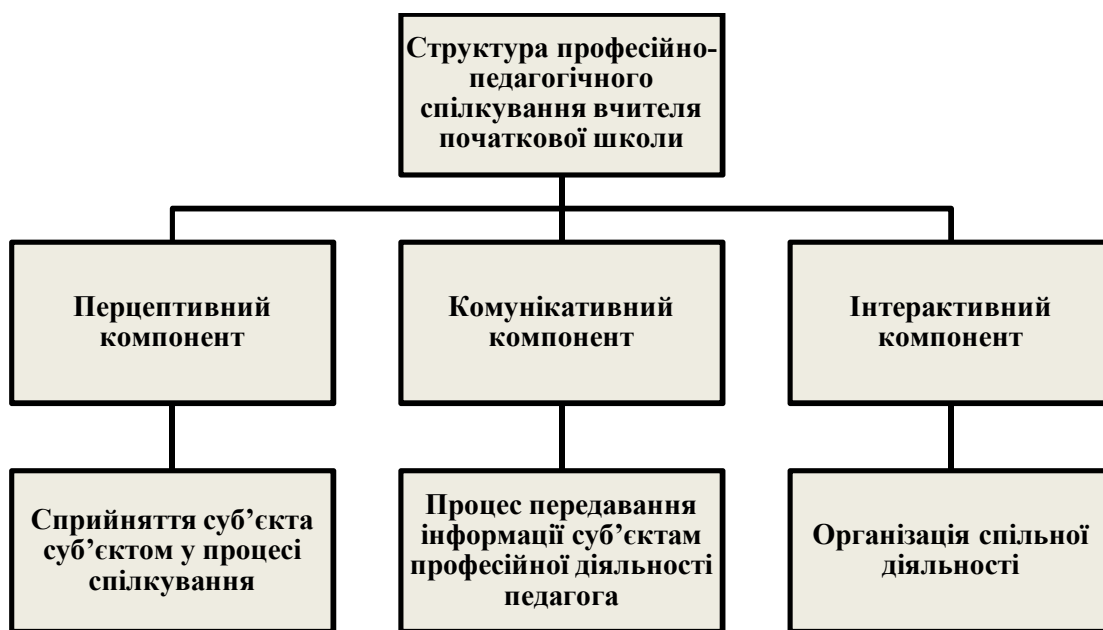

Рис. 3. Структура професійно-педагогічного спілкування вчителя початкової школи (компонентний підхід)

–комунікативний компонент (процес передавання інформації на рівні «вчитель початкової школи ↔ молодший школяр та інші суб'єкти професійної діяльності вчителя початкової школи»: обмін думками, переживаннями тощо);

–інтерактивний компонент (організація спільної діяльності вчителя початкової школи та молодших школярів, інших суб'єктів спілкування: обмін не тільки інформацією, але й діями).

Власне, професійна діяльність учителя початкової школи загалом – специфічна сфера, зумовлена різними соціально-рольовими та функціональними позиціями її суб'єктів. Тут учитель реалізує функціональні обов'язки щодо керівництва процесом навчання і виховання. Від стильових особливостей цієї діяльності та керівництва залежить ефективність навчання й виховання, особливості розвитку і формування міжособистісних стосунків та педагогічної взаємодії усіх учасників навчального процесу.

Висновок. Отже, професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи розглядаємо як комунікативну діяльність педагога, спрямовану на формування, розвиток, виховання та навчання особистості молодшого школяра та ефективну взаємодію з іншими суб'єктами професійної діяльності педагога. Професійно-педагогічне спілкування вчителя початкової школи включає комунікативний, перцептивний та інтерактивний компоненти і є ширшим за поняття «педагогічне спілкування» оскільки передбачає взаємодію педагога не тільки з молодшими школярами, а й з усіма ймовірними у професії педагога суб'єктами спілкування (адміністрацією школи, колегами, батьками учнів та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. / Н. П. Волкова. – К. : Академія, 2006. – 256 с.
2. Кан-Калик В. А. Основы профессионально-педагогического общения / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1979. – 138 с.
3. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении / В. А. Кан-Калик. – М. : Педагогика, 1987. – 190 с.
4. Лобанов А. А. Основы профессионально-педагогического общения : учеб. пособие / А. А. Лобанов. – М. : Академия, 2002. – 356 с.